

Et serviceeftersyn af gravminderegistreringsordningen

Af Marjun Egholm

Chefkonsulent i Ministeriet for Ligestilling og Kirke

I foråret 2012 besluttede ministeren for ligestilling og kirke at nedsætte en arbejdsgruppe, som fik til opgave at foretage et serviceeftersyn af den gældende ordning om registrering af bevaringsværdige gravminder på folkekirkens kirkegårde.

”Gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdige, skal registreres.” Det fremgår af § 20 i lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde.

I juni 2013 afleverede arbejdsgruppen sin rapport¹ med 12 anbefalinger. Denne artikel til foreningens årsskrift skal ses i lyset af, at rapporten ved redaktionens afslutning fortsat er i høring.

I indledningen til kommissoriet for arbejdsgruppen står der: ”Den kirkelige lovgivning har blandt andet til formål at sikre, at der ikke sker en forringelse af de kulturværdier, der er knyttet til folkekirkens kirkegårde. Beskyttelsen af kirkegårdenes kulturværdier sker blandt andet ved, at der i loven er fastsat bestemmelser om registrering af bevaringsværdige gravminder. De gældende regler blev indført i 1986. Da der nu er forløbet 25 år, vil det være hensigtsmæssigt, at der nu gennemføres et serviceeftersyn af ordningen”.

Arbejdsgruppen skulle se på, om de eksisterende kriterier for registrering af bevaringsværdige gravminder forsat er hensigtsmæssige, og om registreringen af gravminder – herunder anvendelsen af kriterierne – med fordel kan foretages inden for større enheder f.eks. inden for provstiet. Endvidere

skulle arbejdsgruppen overveje behovet for bestemmelser, der giver mulighed for afregistrering af allerede registrerede gravminder samt overveje, hvordan den teknologiske udvikling bedst muligt bringes i anvendelse ved registreringsopgaven. Herudover skulle arbejdsgruppen overveje eventuelle muligheder for formidling af denne del af kulturarven via en digital løsning. Endelig kunne arbejdsgruppen drøfte spørgsmål, som arbejdsgruppen fandt relevante for serviceeftersynet.

Rapporten kommer vidt omkring, og det er ikke formålet med denne artikel at gengive rapporten i detaljer. Derfor er det følgende et uddrag af rapportens anbefalinger.

Færre kriterier

I vejledningen² om registrering af gravminder redegøres der for, hvad der skal forstås ved et gravminde: "Ved "gravminder" forstås foruden gravsten alle andre former for mindesmærker, f.eks. kors, søjler og skulpturer. Undertiden udgør en karakteristisk indhegning, f.eks. et gitter af smede- eller støbejern, sammen med det på gravstedet værende mindesmærke en helhed, der må anses for bevaringsværdig. Gravmindet er altså i et sådant tilfælde såvel mindesmærket som indhegningen. Ligeledes kan en karakteristisk beplantning af træer eller buske have en sådan betydning for helheden, at den bør bevares som en del af gravmindet."

Definitionen er uændret i rapportens udkast til en ny vejledning, men arbejdsgruppen var af den opfattelse, at vejledningens udvælgelseskriterier ikke betragtes som vejledende - det vil sige, at en registrering af gravmindet kun bør ske efter udøvelsen af et konkret skøn - men ofte i praksis betragtes som kriterier, der "skal" føre til en registrering.

Det foreslås derfor, at det forhold, at et gravminde er mere end 100 år gammelt, udgår som selvstændigt kriterium. Det foreslås endvidere at det kriterium, som omhandler gravminder, der i tidens løb har været typiske for kirkegården, udgår som selvstændigt kriterium. I stedet foreslår arbejdsgruppen, at der i en ny vejledning indføres et afsnit om generelle overvejelser i forbindelse med udarbejdelse af forslag til registrering:

"Et gravminde skal alene registreres som bevaringsværdigt, hvis det ud fra en objektiv vurdering og efter anvendelse af udvælgelses-

kriterierne må anses for at være et gravminde, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særlig bevaringsværdig.

Det er ikke hensigten med retningslinjerne om registrering af bevaringsværdige gravminder, at der nødvendigvis skal forefindes et registreret gravminde på hver kirkegård. Der kan således være kirkegårde, hvor det efter en gennemgang vurderes, at ingen gravminder bør registreres.

Hvis et gravminde vurderes at være bevaringsværdigt, skal registreringsmyndigheden forinden beslutning om registrering tillige tage hensyn til, hvilke typer gravminder, som allerede er registreret indenfor provstiet. Registrering kan således undlades, såfremt et tilsvarende gravminde allerede er registreret et andet sted i provstiet. Generelt bør det tilsigtes, at der registreres et mindre antal gravminder pr. kirkegård i provstiet. På den anden side skal der også tages hensyn til kirkegården som lokalt kulturhistorisk miljø, og dette hensyn skal inddrages i vurderingen.

Det kan indgå som et element i overvejelserne om henholdsvis at foreslå et gravminde til registrering, eller ved selve registreringen, at et gravminde er gammelt f.eks. over 100 år, men alder kan ikke være et kriterium i sig selv. På samme måde kan det indgå i overvejelserne, om et gravminde har været typisk for kirkegårdene i provstiet uden, at dette dog kan stå alene. Der skal således i begge tilfælde være mindst ét andet kriterium, der samtidig er opfyldt.

Selv om et gravminde som udgangspunkt opfylder ét eller flere af udvælgelseskriterierne, bør det overvejes om registrering bør finde sted, hvis gravmindet er i en sådan stand, at det adskiller sig væsentligt fra udgangspunktet (da gravmindet blev placeret på kirkegården) eller, at gravmindets kulturhistoriske værdi ikke længere er til stede. Det kan f. eks. være tilfældet, hvis en sten eller et gitter er stærkt eroderet, eller en inskription ikke længere kan tydes m.v. Udvælgelseskriterierne skal generelt betragtes som vejledende. Det indebærer, at det er et skøn, hvorvidt et gravminde skal registreres."

Ifølge den gældende vejledning om registrering af gravminder må menighedsrådet kun fjerne gravminder fra kirkegården efter en nøje vurdering af, om der er tale om et gravminde, der er bevaringsværdigt ud fra vejledningens kriterier. En rundspørge til provstierne og udvalgte lokale kulturhistoriske museer tyder på, at der i flere provstier henstår for-

holdsmæssigt mange gravminder alene ved menighedsrådenes beslutning. Der tegner sig et billede af, at der er en del kirkegårde, hvor der ikke er foretaget en gennemgang med henblik på registrering. En reduktion af kriterierne kan hjælpe menighedsrådene, når de skal vurdere hvilke gravminder, der kan være bevaringsværdige og derfor ikke må fjernes, førend den første registrering har fundet sted. I en ny vejledning skal der redegøres for de overordnede rammer for registreringen m.v.

Registrering på provstiniveau

Efter den gældende ordning kan der registreres ensartede gravminder på kirkegårde beliggende umiddelbart i nærheden af hinanden. Rapporten foreslår, at det bør være muligt at undlade registrering af et gravminde, hvis et tilsvarende eksemplar af gravmindet allerede findes et andet sted i provstiet. Det foreslås som en mulighed, og det er også anført, at der skal tages hensyn til kirkegården som lokalt kulturhistorisk miljø, samt at dette hensyn skal inddrages i vurderingen.

Afregistrering

Rapporten foreslår, at der skabes en klar hjemmel til, at der under særlige forudsætninger kan ske afregistrering af gravminder. Det foreslås, at afregistrering kan ske:

- 1) Når det vurderes, at et gravminde bør registreres, og et tilsvarende gravminde er registreret på en anden kirkegård i provstiet, kan det efter en konkret vurdering overvejes, hvorvidt det først registrerede gravminde bør afregistreres. Dette kan f. eks. være tilfældet, hvis det først registrerede gravminde vurderes at være væsentlig mindre bevaringsværdigt end det, der nu ønskes registreret,
- 2) Når et gravminde ikke længere skønnes at udgøre en pryd for den pågældende kirkegård, og det ud fra en samlet vurdering ikke længere repræsenterer en kulturhistorisk værdi, eller
- 3) Hvis man inden for provstiet vurderer, at der ved brug af de gældende retningslinjer er foretaget registrering af flere gravminder inden for et udvælgelseskriterium, og at man som følge heraf ønsker at nedbringe antallet af registrerede gravminder inden for dette kriterium.

Under hensyntagen til formålet med registrering af gravminder bør en beslutning om afregistrering træffes efter de sam-

me principper, som lovgivningen foreskriver, når et gravminde registreres som bevaringsværdigt.

Elektronisk sagsbehandling m.v.

Den gældende ordning bygger på anvendelsen af et papirbaseret kartotek. Rapporten anbefaler, at det erstattes af en ny skriftlig procedure baseret på elektronisk sagsbehandling. Det foreslås, at menighedsrådet kan udarbejde forslag til registrering og sende forslaget inkl. mindst to digitale fotos af gravmindet til den sagkyndige. På kirkegårde, hvor der endnu ikke er foretaget en registrering af gravminder, eller hvor den første registrering ligger mange år tilbage, har menighedsrådet opbevaret de gravminder, som ud fra gældende kriterier kan være bevaringsværdige. Menighedsrådet kan eventuelt, inden der udarbejdes forslag til registrering, anmode provstesyndet om bistand til en vurdering af hvilke af de henstillede gravminder, der er utvivlsomt ikke-bevaringsværdige.

Ud fra det fremsendte kan den sagkyndige foretage en museumsfaglig vurdering af forslaget. Det vil som udgangspunkt ikke være nødvendigt at foretage en fysisk besigtigelse. Hvis det skønnes nødvendigt, kan den sagkyndige beslutte at foretage en besigtigelse – eventuelt i en pakketur med besigtigelse af gravminder på flere kirkegårde.

Herefter påtegner den sagkyndige forslaget og returnerer det til menighedsrådet, der sender forslaget til provsten. I forbindelse med registreringen vil det således fremover være muligt at inddrage eksisterende viden om registrerede gravminder på kirkegårde i andre sogne i provstiet og derved gøre brug af muligheden for at undlade registrering. Selve registreringen foretages som hidtil ved provstesyndet, og registreringen noteres i synets protokol, kirkegårdsprotokollen m.v., og meddelelse om registreringen sendes til menighedsrådet og den sagkyndige.

Vedligeholdelse af registrerede gravminder

Menighedsrådet må ikke fjerne registrerede gravminder fra kirkegården. Udgifterne til vedligeholdelse af registrerede gravminder, der er hjemfaldet til kirkegården, skal afholdes af kirkekassen på samme måde som øvrige udgifter forbundet med vedligeholdelse af kirkegården. Vedligeholdelse af kirkegården omfatter således også de registrerede gravmin-

der, der er hjemfaldet til kirkegården. I rapporten konstateres det, at et menighedsråd ikke kan beslutte, at et registreret gravminde ikke skal vedligeholdes, men der er på den anden side heller ikke noget krav om, at et registreret gravminde fremstår som nyt. De registrerede gravminder kan indgå i kirkegårdens plejeplan³ og er på den måde en del af den samlede prioritering af opgaverne på kirkegården.

Afhængig af det registrerede gravmindes karakter, beskaffenhed, alder ved registreringen m.v. samt placering på kirkegården peger rapporten på, at vedligeholdelsen bør differentieres. Det foreslås, at vedligeholdelsen tager udgangspunkt i tre niveauer:

- 1) Høj vedligeholdelsesgrad. Det vil sige at gravmindet søges bevaret så tæt på uændret tilstand som mulig i forhold til tilstanden på registreringstidspunktet.
- 2) Mindre eller begrænset vedligeholdelsesgrad, hvor patinerings accepteres. Indsatsen og intensiteten vil være afhængig af gravmindets karakter og beskaffenhed, ligesom gravmindets alder og tilstand, når kirkegården overtager vedligeholdelsesforpligtelsen, må tillægges betydning.
- 3) Minimum af vedligeholdelse bestående i eventuel afbørstning og fjernelse af uønsket plantevækst ved gravmindet. Patinerings ønskes med henblik på "forfald i skønhed". Dette kan være relevant ved gravminder, hvor der af forskellige grunde ikke kan vedligeholdes eller istandsættes uden uforholdsmæssigt ressourceforbrug, og hvor gravmindet på sigt forventes at blive indstillet til afregistrering.

Formidling

I rapporten anføres det, at der bør være mulighed for, at interesserede via en central base kan få adgang til oplysninger om, hvor der er registreret gravminder. Det vil være en fordel, hvis der kan ske formidling af oplysninger om registrerede gravminder på landets kirkegårde via en digital løsning. Kulturstyrelsens database "Fund og fortidsminder" er en fortsættelse af Sognebeskrivelsen, der i 1984 blev til Det kulturhistoriske Centralregister, og som lokalmuseerne ifølge museumsloven har indberetningspligt til. Rapporten anbefaler, at oplysninger om registrerede gravminder lægges ind i Kulturstyrelsens database "Fund og Fortidsminder", der

indeholder et offentligt site, som henvender sig til den almindelige borger.

Nyt serviceeftersyn

Arbejdsgruppen anfører, at det havde været formålstjenligt, hvis der på et tidligere tidspunkt havde været foretaget en vurdering af effekten af de gældende retningslinjer for registrering af bevaringsværdige gravminder. De nuværende retningslinjer har eksisteret i ganske lang tid (over 25 år), uden at ordningen har været vurderet. Det anbefales derfor, at der efter en 10 års periode foretages et serviceeftersyn af effekten af nye retningslinjer med henblik på en vurdering af, hvorvidt der er anledning til at foretage yderligere justeringer.

Noter

- 1 Rapporten kan ses på ministeriets hjemmeside [www.km.dk](http://miliki.dk/fileadmin/share/publikationer/betaenkninger/Rapport_gravminderegistrering.pdf) via link: http://miliki.dk/fileadmin/share/publikationer/betaenkninger/Rapport_gravminderegistrering.pdf
- 2 Vejledning om registrering af gravminder, Kirkeministeriet og Statens Museumsnavn, april 1987, pkt. 2, 7-8.
- 3 Om driftsstyring på kirkegårde se: Susanne Guldager, Palle Kristoffersen og Kristian Philip Kjølner i samarbejde med Kirkeministeriet og Foreningen af Danske Kirkegårdsledere (2010) Kvalitets-beskrivelser for kirkegårde, Standardbeskrivelser med mål og tilstandskrav for kirkegårdenes drift. Park- og Landskabsserien nr. 41/2010 og Praktisk håndbog i kirkegårdsdrift, Standardbeskrivelser med udførelseskrav for kirkegårdenes drift. Park- og Landskabsserien nr. 42/2010. I tilknytning hertil blev der i 2010 udgivet en pjece om driftsstyring på kirkegårde.